

**Тищук С.В.**

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

## ЗАКОНОДАВЧЕ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ЗАПОВІДНИКІВ УКРАЇНИ (1991–2024 РР.)

*У статті висвітлено процес становлення та розвитку законодавчого та нормативно-правового регулювання діяльності історико-культурних заповідників України, окреслено проблемні питання на основі всебічного аналізу історіографічних джерел, присвячених означеній проблемі законодавчих та нормативно-правових актів, які регулюють відносини в діяльності заповідників. Методологія статті базується на застосуванні загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, зокрема термінологічного, аналізу, синтезу, логічного методу, системно-структурного підходу, візуалізації результатів, порівняльно-правового методу та ін., які дозволяють послідовно підійти до розкриття поставлених питань, дослідити і порівняти між собою позиції вчених, положення законодавчих та нормативно-правових актів України, сформулювати авторські висновки. Наукова новизна статті полягає у тому, що в ній визначено проблемні питання сучасного стану законодавчого та нормативно-правового регулювання діяльності історико-культурних заповідників та окреслено шляхів їх вирішення. Доведено, що наявність законодавчої та нормативно-правової бази є важливою передумовою виконання заповідниками своїх завдань. Водночас виокремлено аспекти, які є малодослідженими і потребують подальшого більш ґрунтовного вивчення. З'ясовано, що саме законодавче та нормативно-правове регулювання діяльності історико-культурних заповідників відзначається складністю, суперечливістю і незавершеністю, що стримує їх розвиток. Показано, що правовий негілізм являє собою загрозу формування належного ставлення до прав і норм в суспільстві, що недостатня поінформованість суспільства, фахівців і широкої громадськості щодо напрацьованих законодавчих і нормативних актів з охорони об'єктів культурної спадщини та, зокрема щодо діяльності історико-культурних заповідників, створюють умови для недотримання пам'яткоохоронних норм і відповідно втрати національної культурної спадщини, руйнації та спотворення окремих пам'яток. В результаті зроблені висновки, що в Україні за роки державної незалежності в основному створена відповідна законодавча і нормативно-правова база регулювання діяльності історико-культурних заповідників та налагоджено механізм їх роботи. Проте, для сучасного українського суспільства вкрай важливим завданням є покращення ситуації із збереження культурної спадщини країни. Адже занепад культури, байдужість до духовного та історичного розвитку нації призводять до неоправданих утрат у всіх сферах суспільного життя – економічній, політичній, соціальній та правовій. Тому є гостра необхідність подальшого удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази діяльності історико-культурних заповідників.*

**Ключові слова:** історико-культурні заповідники, заповідні території, культурна спадщина, законодавче та нормативно-правове регулювання, адміністрація історико-культурного заповідника, керівник історико-культурного заповідника.

**Постановка проблеми.** Важливу роль у становленні та розбудові української держави, входженні її до світової спільноти відіграє ставлення суспільства до історичного минулого, духовних цінностей українського народу, втілених в пам'ятках історії та культури. На початку третього тисячоліття все виразніше усвідомлюється велике значення культурної спадщини нашої держави, створеної впродовж тисячоліть, яка представлена пам'ятками археології, історії, архітектури та міс-

тобудування, садово-паркового мистецтва, науки і техніки, монументального мистецтва. В сучасних умовах необхідне переосмислення надбань національної культури, визначення пріоритетів і нових шляхів її розвитку, питання охорони та наукових досліджень культурного спадку.

Культурна спадщина є цінним ресурсом для економічного і соціального розвитку країни. За даними Міністерства культури на території України знаходиться майже 170 тисяч пам'яток куль-

тури, 65 історико-культурних заповідників державної та комунальної власності, 6 культурних об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО.

Серед численних завдань державного упорядкування заходів з охорони об'єктів культурної спадщини актуальною є проблема законодавчого та нормативно-правового регулювання діяльності історико-культурних заповідників.

В останні роки прийнято низку нових законодавчих та нормативних актів, внесені зміни і доповнення до чинних документів, що свідчить про розуміння необхідності законодавчого та нормативно-правового забезпечення національної культурно-мистецької сфери. Проте практична реалізація цих норм виявилася доволі низькою, а чинна законодавча та нормативно-правова база потребує подальшого наукового обґрунтування та, зокрема, формування загальної концепції законодавчого та нормативно-правового регулювання діяльності історико-культурних заповідників. Тому необхідність осмислення та поширення в суспільстві законодавчих та нормативно-правових норм законодавчих актів, відомчих документів пам'яткоохоронного спрямування і, зокрема щодо діяльності історико-культурних заповідників що й спонукало нас до вибору теми цієї статті.

**Постановка завдання.** Висвітлити процес становлення та розвитку законодавчого та нормативно-правового регулювання діяльності історико-культурних заповідників України, окреслити проблемні питання та шляхи їх вирішення на основі всебічного аналізу історіографічних джерел присвячених означеній проблемі законодавчих та нормативно-правових актів, які регулюють відносини в діяльності заповідників.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Теоретичні та практичні аспекти законодавчого та нормативно-правового регулювання збереження культурної спадщини України загалом і діяльності історико-культурних заповідників, зокрема, частково знайшли висвітлення в наукових працях вітчизняних учених. За останні роки опубліковано не лише десятки статей, присвячених цим проблемам у виданнях різнопланового спрямування, а також монографії, розділи у підручниках та навчальних посібниках. Так, К. Гевель у своїх дослідженнях розглядає проблеми державного управління історико-культурними заповідниками та особливості їх функціонування [3]. С. Сухенко аналізує правове забезпечення державного управління в сфері охорони культурної спадщини [23]. І. Ігнатченко визначає роль органів державної виконавчої влади та органів місцевого самовряду-

вання у формування правової культури та забезпеченні культурної безпеки [6]. С. Тур, використовуючи термін «заповідники культурної спадщини», поєднує під цим терміном історико-культурні, історико-археологічні, історико-архітектурні, історико-меморіальні, заповідники та заповідники-музеї, не розділяючи їх за формою підпорядкування [24]. А. Нашинець-Наумова і О. Батайлюк розкривають особливості адміністративно-правового регулювання діяльності історико-культурних заповідників [8]. Науковці історики Г. Денисенко [4] та інші розглядають питання становлення історико культурних заповідників в Україні, збереження та охорони об'єктів культурної спадщини. Проаналізовані дослідження свідчать про дотичний розгляд лише окремих аспектів визначеної нами проблеми та про потребу її подальшого поглибленого вивчення, а саме законодавчого та нормативно-правового регулювання діяльності історико-культурних заповідників.

**Виклад основного матеріалу.** Історико-культурні заповідники України є однією із форм збереження об'єктів культурної спадщини та відіграють особливо важливу роль у збереженні надбань минулого, в духовному розвитку нації, у розбудові її державності. Вони є осередками активної науково-дослідницької і просвітницької діяльності, виховують високі почуття патріотизму та відповідальності за долю країни.

За визначенням Енциклопедії історії України, історико-культурні заповідники – це спеціальні законодавчо визначені території, що охоплюють ансамблі й комплекси пам'яток історії та культури, мають виняткову історичну, наукову й культурну цінність та перебувають під охороною держави. Режим утримання заповідників передбачає повну (музеї-заповідники) або часткову (заповідні території) заборону виробничої діяльності на цих територіях і вилучення їх із сільськогосподарського землекористування. Розрізняють історико-архітектурні, архітектурно-історичні, історико-меморіальні, історико-археологічні та історико-етнографічні історико-культурні заповідники. Кожен заповідник створюється й діє на підставі окремо затвердженого положення [7].

Вікіпедія – вільна енциклопедія надає визначення, що «заповідник історико-культурний – це комплекс (ансамбль) пам'яток з усією сукупністю компонентів, що становить культурну, історичну та наукову цінність і просторово, розпланувально та функціонально виділений у структурі населеного пункту або локалізований поза його межами» [2].

За роки Незалежності України було ухвалено важливі законодавчі акти щодо забезпечення збереження культурних надбань, важливим серед них, прийнятий Верховною Радою України 8 червня 2000 р. Закон України № 1805-III «Про охорону культурної спадщини» [21], яким визначено правові, організаційні, соціальні та економічні відносини у сфері охорони культурної спадщини. Аналіз базових положень та внесених наступних змін до цього закону свідчить, що він є основоположним законодавчим актом щодо збереження та використання об'єктів культурної спадщини у суспільному житті і їх захисту в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь.

Закон України «Про охорону культурної спадщини» лежить в основі законодавчої та нормативно-правової бази, яку утворюють ухвалені раніше, а також після нього закони України та ціла низка інших підзаконних актів, які окремо регламентують діяльність у музейній, архівній, бібліотечній сферах, в архітектурі та містобудуванні, використанні й охороні нерухомих пам'яток і природного довкілля. Це, зокрема, Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 р. за № 2456-XI [22]; Закон України «Про музеї та музейну справу» від 29.06.1995 р. за № 249/95-ВР[19]; Закон України «Про охорону археологічної спадщини» від 18.03.2004 р. за № 1626-VI [20]; Постанова Кабінету Міністрів від 03.009.2009 р. № 928 «Про занесення пам'яток історії, монументального мистецтва та археології національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України» [15] та інші Укази Президента України, Постанови та Розпорядження Кабінету міністрів України. Кожний із цього масиву документів тою чи іншою мірою регламентує діяльність щодо збереження історико-культурних пам'яток та вирішення насущних проблем розвитку історико-культурних заповідників.

Попри велику кількість законодавчих та нормативно-правових документів, що регламентували норми діяльності історико-культурних заповідників, практична реалізація цих норм виявилася доволі низькою. Не було чіткого порядку заснування заповідників. Рішення про їх створення неправомірно гальмувалися. Однією з головних проблем пам'яткоохоронної сфери була відсутність налагодженої системи державного управління всією сферою загалом і заповідниками зокрема. Були ліквідовані відповідні державні органи на регіональному рівні – в усіх областях та містах, що фактично знищило вертикаль управ-

ління, не було єдиного центру прийняття рішень у сфері охорони культурної спадщини. Гальмувалося складення Державного реєстру об'єктів культурної спадщини. Потребувала спрощення процедура занесення пам'яток до Державного реєстру. Державний облік не забезпечував користувачів повною та достовірною інформацією про об'єкти культурної спадщини. У зв'язку з процесами роздержавлення та приватизації, держава поступово втрачала деякі важелі керівництва пам'яткоохоронної сферою, не створивши натомість альтернативних механізмів недержавної підтримки цієї сфери, постійного бюджетного фінансування або дотування.

Отже така, на перший погляд розгалужена законодавча та нормативно-правова база не створювала чіткого правового поля галузі, в т.ч. і для діяльності заповідників. Особливо негативно на діяльності заповідників відбивався слабкий контроль, (а подекуди – його відсутність) за додержанням чинного законодавства, виконанням правових актів і прийнятих рішень.

З огляду на названі недоліки та негативні тенденції у сфері охорони культурної спадщини впродовж наступних років були ухвалені низка законів, якими були внесені зміни до Закону України «Про охорону культурної спадщини» та, зокрема, направлені на удосконалення діяльності історико-культурних заповідників. Основними з них є Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони культурної спадщини» № 2518-VI від 2.12.2010 р. [9], Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Міністерства юстиції України, Міністерства культури України, інших центральних органів», № 5461-VI, від 16.10.2012 р. [12], Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері земельних відносин щодо спрощення процедури відведення земельних ділянок»: № 365-VII від 02.07.2013 р. [10], Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель» № 711-IX від 17.06.2020 р. [14], Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» № 1423-IX від 28.04.2021 р. [11], Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження контрактної форми роботи у сфері культури та конкурсної процедури призначення керівників» № 955-VIII від 28.01.2016 р. [13] та інші.

Аналіз цих законодавчих актів та узагальнення норм нині діючих правових документів, дає нам змогу висвітлити основні вимоги щодо діяльності історико-культурних заповідників та історико-культурних заповідних територій. Подаємо їх в узагальненому вигляді.

Із них витікає, що історико-культурною заповідною територією оголошується історично сформована територія, в межах якої збереглася значна кількість об'єктів культурної спадщини. Оголошення території історико-культурною заповідною територією здійснюється без вилучення пам'яток, їх комплексів (ансамблів), земельних ділянок, розташованих у межах такої території, у їх власників або користувачів.

Історико-культурні заповідники охоплюють найцінніші ансамблі й комплекси пам'яток, що мають загальнонаціональне та всесвітнє значення. Залежно від домінуючого виду об'єктів культурної спадщини історико-культурні заповідники чи історико-культурні заповідні території можуть бути історико-архітектурними, архітектурно-історичними, історико-меморіальними, історико-археологічними, історико-етнографічними.

Рішення про оголошення комплексу (ансамблю) пам'яток історико-культурними заповідниками державного значення та територій історико-культурними заповідними територіями ухвалює Кабінет Міністрів України.

Кабінет Міністрів України, як центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони культурної спадщини, затверджує науково-проектну (науково-дослідну) документацію з визначення режиму використання пам'ятки національного значення, меж і режимів використання її території та зон охорони, історико-культурного заповідника державного значення, історико-культурної заповідної території, їхніх зон охорони, охоронюваних археологічних територій, історичних ареалів населених місць, а також погоджує програми та проекти містобудівних, архітектурних та ландшафтних перетворень, меліоративних, шляхових, земляних робіт на пам'ятках національного значення, їх територіях, в історико-культурних заповідниках.

Питання про створення (оголошення) заповідника має право порушити будь-яка юридична чи фізична особа. Комплекс (ансамбль) пам'яток з усією сукупністю компонентів, що становить культурну, історичну та наукову цінність, просторово, планувально і функціонально виділений у структурі населеного пункту або локалізований поза його межами, може бути оголошений істо-

рико-культурним заповідником державного або місцевого значення.

Заповідником державного значення рішенням Кабінету Міністрів України оголошується комплекс (ансамбль) пам'яток, що має особливу культурну, історичну і наукову цінність, справив значний вплив на розвиток культури, архітектури, містобудування, безпосередньо пов'язаний з видатними історичними подіями.

Заповідником місцевого значення рішенням місцевого органу самоврядування оголошується комплекс (ансамбль) пам'яток, що відображає характерні особливості історії, культури, архітектури чи містобудування окремого регіону або населеного пункту.

Кожен заповідник є юридичною особою та неприбутковою організацією, функціонує на підставі окремого Положення про історико-культурний заповідник. Положення про історико-культурну заповідну територію затверджується центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони культурної спадщини.

Вищезазначеними законодавчими актами визначені основні завдання заповідника, якими є: забезпечення дотримання режиму історико-культурного заповідника; здійснення заходів щодо охорони і збереження об'єктів історико-культурного заповідника, збереження і відтворення традиційного характеру його середовища; провадження науково-дослідної, науково-методичної інформаційної та культурно-освітньої роботи у сфері охорони культурної спадщини та музейної справи, а також туристичної діяльності з метою популяризації культурної спадщини, духовного збагачення громадян.

Для керівництва заповідником, у відповідності до Типового положення про адміністрацію історико-культурного заповідника, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 26 червня 2013 р. № 452, органу, до сфери управління якого належить заповідник, утворює адміністрацію заповідника на чолі з директором [17]. На підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження контрактної форми роботи у сфері культури та конкурсної процедури призначення керівників» від 28.01.2016 р. № 955-VIII [13], внесенням змін до Закону України «Про охорону культурної спадщини» [21] запроваджено норму, що «керівники адміністрації історико-культурних заповідників призначаються на посаду шляхом укладення з ними контракту на п'ять років за

результатами конкурсу. Порядок проведення конкурсу та вимоги до кандидатів на посаду керівника адміністрації історико-культурного заповідника визначаються статтями 21<sup>1</sup>–21<sup>5</sup> Закону України «Про культуру» [18].

Важливими у діяльності історико-культурних заповідників були і подекуди й досі залишаються земельні проблеми, відсутність визначених меж заповідників, територій та зон охорони пам'яток, оформлених документально прав володіння земельними ділянками, де вони розташовуються. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері земельних відносин щодо спрощення процедури відведення земельних ділянок» від 02.07.2013 р. № 365-VII, визначав що «землі, на яких розташовані пам'ятки, історико-культурні заповідники, історико-культурні заповідні території, охоронювані археологічні території, належать до земель історико-культурного призначення, включаються до державних земельних кадастрів, планів землекористування, проектів землеустрою, іншої проектно-планувальної та містобудівної документації» [10].

Доповненнями до Закону України «Про охорону культурної спадщини», внесені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель» від 17.06.2020 р. № 711-IX, встановлює, що «Зміна цільового призначення земельної ділянки, зміна функціонального призначення території, на яких розташовані пам'ятки, історико-культурні заповідники, історико-культурні заповідні території, охоронювані археологічні території, не є підставою для припинення обмежень у використанні земель, встановлених у зв'язку з наявністю таких об'єктів» [14].

Гостра необхідність визначити чіткий порядок розроблення плану організації території історико-культурного заповідника та історико-культурної заповідної території, а також порядок визначення та затвердження меж і режимів використання зон охорони пам'яток викликала внесення нових законодавчих змін прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин», № 1423-IX від 28.04.2021 р. [11].

Закон надавав визначення території пам'ятки, зони охорони пам'ятки та порядок затвердження науково-проектної документації. Так, визначено, що територія пам'ятки – це територія, історично і топографічно пов'язана з розпланувально-просто-

ровою еволюцією пам'ятки, для якої визначається спеціальний охоронний режим її використання з метою збереження цілісності пам'ятки. Зони охорони пам'ятки, історико-культурного заповідника, історико-культурної заповідної території визначається як встановлювані навколо території пам'ятки, історико-культурного заповідника, історико-культурної заповідної території охоронна зона, зона регулювання забудови, зона охоронюваного ландшафту, зона охорони археологічного культурного шару, в межах яких діє спеціальний режим їх використання. Порядок визначення меж та режимів використання території пам'ятки та затвердження науково-проектної документації встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Кожен історико-культурний заповідник або історико-культурна заповідна територія функціонує і розвивається на основі Плану організації території заповідника. Це затверджено в установленому порядку науково-проектна документація, що визначає: межі території; межі й режими використання зон охорони; обсяги і терміни проведення робіт з консервації, реставрації, реабілітації, музефікації, ремонту і пристосування об'єктів культурної спадщини, благоустрою території; заходи з охорони і використання об'єктів культурної спадщини, збереження і відтворення традиційного характеру середовища. Порядок розроблення та затвердження плану організації території історико-культурного заповідника державного значення, історико-культурної заповідної території встановлюється Кабінетом Міністрів України. План організації території історико-культурного заповідника місцевого значення затверджується органом охорони культурної спадщини Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями.

Відомості про визначені межі і режими використання території історико-культурного заповідника та історико-культурної заповідної території вносяться до Державного земельного кадастру, містобудівного кадастру як обмеження у використанні земель [Див.: 11]. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Міністерства юстиції України, Міністерства культури України, інших центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується через відповідних міністрів, а також Державного космічного агентства України», від 16.10.2012 р., № 5461-VI також визначає, що «в межах історико-культурного заповідника та історико-культурної запо-

відної території забороняється будь-яка діяльності юридичних або фізичних осіб, яка створює загрозу об'єкту культурної спадщини або порушує законодавство у сфері охорони культурної спадщини та негативно впливає або може негативно вплинути на стан збереження об'єктів культурної спадщини, режим їх охорони та використання. ... Містобудівні, архітектурні та ландшафтні перетворення, будівельні, меліоративні, шляхові, земляні роботи, проведення масових і видовищних заходів здійснюються у межах історико-культурного заповідника – за погодженням з органом, до сфери управління якого належить історико-культурний заповідник, а у межах історико-культурної заповідної території – за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони культурної спадщини, на підставі висновку органу, що забезпечує дотримання режиму історико-культурної заповідної території. ... За незаконне проведення робіт на об'єкті історико-культурного заповідника, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини настає кримінальна відповідальність» [11].

Проте, часто заповідні установи не володіють виключними правами на охорону нерухомих об'єктів культурної спадщини, які знаходяться на їх території, так і на саму територію. Це великою мірою спричиняє відсутність належної охорони таких пам'яток, не дає можливості ефективно втілювати заходи з їх реставрації, оберігати власні територіальні межі від непоодиноких зазіхань з комерційною метою. Мають місце незадовільний, а в низці випадків просто аварійний стан музейних приміщень, проблеми з фондосховищами, застарілість експозицій. Злободенними залишаються проблеми державного фінансування, залучення для діяльності заповідників додаткових позабюджетних коштів, розширення надання платних послуг, запровадження інноваційних форм роботи тощо.

В час нинішніх нелегких випробувань, які переживає Україна, в результаті розв'язаної російським агресором у лютому 2022 р. повномасштабної російсько-української війни, культурна

спадщина, та її об'єкти, зосереджені в багатьох історико-культурних заповідниках, зазнали неправних втрат та руйнувань. Робота інших історико-культурних заповідників здійснюється в надто ускладнених умовах, що зокрема вимагає внесення відповідних змін законодавчої та нормативно-правової бази їх діяльності.

Існує хибна думка, що за нинішніх умов історико-культурні заповідники не користуються попитом серед населення. Проте саме при такій ситуації національні культурні цінності допомагають зняти душевне напруження, створюють умови для емоційного та духовного відпочинку. Це важливо і для піднесення культурного рівня суспільства, зміцнення його духовності, патріотичних почуттів. Історико-культурним заповідникам й надалі повинна належати вагома роль у втіленні здобутків національної пам'яткоохоронної діяльності, культурної політики держави загалом.

**Висновки.** Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що в Україні за роки державної незалежності, попри складний шлях свого становлення, в основному створена належна законодавча і нормативно-правова база регулювання діяльності історико-культурних заповідників, як об'єктів культурної спадщини. Вона врегульовує роль держави, спеціальних органів охорони культурної спадщини, владних органів регіонального рівня, землекористувачів, юридичних та фізичних осіб незалежно від форм власності, в якій перебувають об'єкти та пам'ятки культурної спадщини та налагоджено відповідний механізм їх роботи. Проте, для сучасного українського суспільства вкрай важливим завданням є покращення ситуації із збереження культурної спадщини країни. Серед головних проблем в роботі історико-культурних заповідників є недотримання пам'яткоохоронного законодавства, часто зумовлене безвідповідальністю, недосконалістю системи управління заповідниками, неефективністю управлінських рішень. Тому є гостра необхідність подальшого удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази діяльності історико-культурних заповідників.

#### Список літератури:

1. Вечерський В. Історико-культурні заповідники : монографія. Київ, 2011. 292 с. URL: <https://surl.li/szjnte>
2. Вікіпедія-Вільна енциклопедія. Заповідники історико-культурні. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
3. Гевель К. Проблеми державного управління історико-культурними заповідниками. // Державне управління та місцеве самоврядування. Збірник наукових праць. Київ, 2010. Вип. 4 (7). URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010\\_04\(7\)/10gkkmkzu.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_04(7)/10gkkmkzu.pdf)

4. Денисенко Г. Культурна спадщина України у формуванні історичної пам'яті народу // Краєзнавство. Київ, 2014. № 1. С. 139–150. URL: [http://resource.history.org.ua/publ/kraj\\_2014](http://resource.history.org.ua/publ/kraj_2014)
5. Енциклопедія історії України: Т. 1: А–В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка», 2003. 682 с. : іл. URL: <https://surli.cc/tuphvi>
6. Ігнатченко І. Засади публічного адміністрування у сфері культурної безпеки України як складники адміністративно-правового регулювання // Підприємництво, господарство і право. Київ, 2018. № 4. С. 135–142.
7. Кот С.І. Історико-культурні заповідники // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е–Й. Київ: В-во «Наукова думка», 2005. 672 с. : іл. URL: [http://www.history.org.ua/?termin=Istoryko\\_kult\\_zapovidnyk](http://www.history.org.ua/?termin=Istoryko_kult_zapovidnyk)
8. Нашинець-Наумова А., Батайлюк О. Особливості адміністративно-правового регулювання діяльності історико-культурних заповідників в Україні // Адміністративне право і процес. № 3 (18). 2022. С. 17–29. <https://surli.cc/sexlck>
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони культурної спадщини: Закон України № 2518-VI від 2.12.2010 р., (чинний, поточна редакція від 01.02.2020), (Відомості Верховної Ради України, 2011, № 4, ст. 22). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2518-17#Text>
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері земельних відносин щодо спрощення процедури відведення земельних ділянок: Закон України від 02.07.2013 р., № 365-VII, (чинний, поточна редакція від 02.07.2013), (Відомості Верховної Ради, 2014, № 14, ст. 248). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-18#Text>
11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин: Закон України, № 1423-IX від 28.04.2021, (чинний, поточна редакція від 01.01.2024), (Відомості Верховної Ради України, 2023, № 9-10, ст. 25). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1423-20/#Text>
12. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Міністерства юстиції України, Міністерства культури України, інших центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується через відповідних міністрів, а також Державного космічного агентства України» № 5461-VI, від 16.10.2012 р., (чинний, поточна редакція від 01.01.2024). <https://surli.cc/ddtpyu>
13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження контрактної форми роботи у сфері культури та конкурсної процедури призначення керівників: Закон України від 28.01.2016 р. № 955-VIII, (чинний, поточна редакція від 22.06.2023), (Відомості Верховної Ради, 2016, № 10, ст. 103) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/955-19#Text>
14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель: Закон України № 711-IX від 17.06.2020, (чинний, поточна редакція від 09.06.2022), (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 46, ст. 394), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-20#n138>
15. Про занесення пам'яток історії, монументального мистецтва та археології національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 р., № 928-п, (чинна, поточна редакція від 14.09.2009), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/928-2009-%D0%BF#Text>
16. Про затвердження переліку документів, необхідних для прийняття рішення про оголошення комплексу (ансамблю) пам'яток історико-культурним заповідником або території історико-культурною заповідною територією: Постанова Кабінету Міністрів від 06.07.2011 р. № 727, (чинна, поточна редакція від 06.07.2011), URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/727-2011-п#Text>
17. Про затвердження Типового положення про адміністрацію історико культурного заповідника: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2013 р., № 452, (чинна, поточна редакція від 05.12.2024) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/452-2013-п#top>
18. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI, (поточна редакція від 06.04.2024), (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 24, ст. 168), URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>
19. Про музеї та музейну справу: Закон України від 29.06.1995 р. за № 249/95-ВР, (чинний, поточна редакція від 10.08.2024), (Відомості Верховної Ради України, 1995, № 25, ст. 191), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#Text>
20. Про охорону археологічної спадщини: Закон України від 18.03.2004 р. № 1626-VI, (чинний, поточна редакція від 12.12.2012), (Відомості Верховної Ради України, 2004, № 26, ст. 361), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1626-15#Text>
21. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 № 1805-III. (чинний, поточна редакція від 14.12.2024. (Відомості Верховної Ради України, 2000, № 39, ст. 333), URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>

22. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 р. за № 2456–XI, (чинний, поточна редакція від 15.11.2024), (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 34, ст. 502), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>

23. Сухенко С. В. Правове забезпечення державного управління у сфері охорони культурної спадщини: сучасний стан та перспективи розвитку. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1309>

24. Тур С. О. Нормативно-правова база регулювання діяльності заповідників культурної спадщини: сучасний стан і перспективи розвитку (на прикладі АР Крим). Праці Центру пам'яткознавства. 2012. Вип. 22. С. 16–28. URL: <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0000229324>

## **Tyshchuk S.V. LEGISLATIVE AND REGULATORY REGULATION OF THE ACTIVITIES OF HISTORICAL AND CULTURAL RESERVES OF UKRAINE (1991–2024)**

*The article highlights the process of formation and development of legislative and regulatory legal regulation of the activities of historical and cultural reserves of Ukraine, outlines problematic issues based on a comprehensive analysis of historiographic sources dedicated to the specified problem of legislative and regulatory legal acts that regulate relations in the activities of reserves. The methodology of the article is based on the application of general scientific and special methods of cognition, in particular, terminological, analysis, synthesis, logical method, system-structural approach, visualization of results, comparative legal method, etc., which allow a consistent approach to the disclosure of the issues raised, to investigate and compare the positions of scientists, the provisions of legislative and regulatory legal acts of Ukraine, to formulate the author's conclusions. The scientific novelty of the article lies in the fact that it identifies problematic issues of the current state of legislative and regulatory legal regulation of the activities of historical and cultural reserves and outlines ways to solve them. It is proven that the presence of a legislative and regulatory framework is an important prerequisite for the implementation of the tasks of the reserves. At the same time, aspects that are poorly studied and require further more thorough study are highlighted. It is found that the legislative and regulatory regulation of the activities of historical and cultural reserves is characterized by complexity, contradictions and incompleteness, which hinders their development. It is shown that legal negativity poses a threat to the formation of an appropriate attitude towards rights and norms in society, that insufficient awareness of society, specialists and the general public regarding the developed legislative and regulatory acts on the protection of cultural heritage sites and, in particular, regarding the activities of historical and cultural reserves, creates conditions for non-compliance with monument protection standards and, accordingly, the loss of national cultural heritage, destruction and distortion of individual monuments. As a result, the conclusions were drawn that in Ukraine, over the years of state independence, an appropriate legislative and regulatory framework for regulating the activities of historical and cultural reserves has been created and a mechanism for their work has been established. However, for modern Ukrainian society, an extremely important task is to improve the situation with the preservation of the country's cultural heritage. After all, the decline of culture, indifference to the spiritual and historical development of the nation lead to irreparable losses in all spheres of public life – economic, political, social and legal. Therefore, there is an urgent need to further improve the legislative and regulatory framework for the activities of historical and cultural reserves.*

**Key words:** historical and cultural reserves, protected areas, cultural heritage, legislative and regulatory framework, administration of a historical and cultural reserve, head of a historical and cultural reserve.